

Visitatsindberetninger

for Vester Hanherred og Thy 1739-63.

Meddelt ved C. Petresch Christensen.

Den 26. juli 1737 blev Broder Brorson udnævnt til Biskop over Ålborg Stift, hvilket Embede han beklædte til sin Død den 29. August 1778. Han, der var Broder til den bekendte Salmedigter, førte med stor Omhu og Interesse Tilsyn med det åndelige Liv i sit Stift, der dengang som nu foruden Vendsyssel omfattede Thy og Mors, og foretog i ovennævnte Tidsrum hvert År lange og sikkert ofte besværlige Visitatsrejser, om hvis Resultater han efter sin Hjemkomst indsendte detaljerede Indberetninger til Generalkirkeinspektionskollegiet, i hvis Arkiv, der nu er indgået under Rigsarkivet, det findes opbevaret. Af Indberetningerne fra Vendsyssel er Udgivelsen påbegyndt i Vendsysselske Årbøger, Årg. 1919, efter de deri nævnte Principper, som også her vil blive lagt til Grund. De enkelte Indberetninger er udtaget af deres kronologiske Sammenhæng og gengivet i topografisk Orden, således at hvert Pastorat omhandles for sig. For imidlertid at komme ud over den Vanskelighed, der

Omredigering af Stoffet, således at dette for det enkelte Pastorats Vedkommende fremtræder som en samlet Indberetning, hvis Indhold dog er ordnet på ganske tilsvarende Måde som i Originalerne, - nemlig angående Præsterne, Degnene, Skoleholderne, Ungdommen o.s.v.; men på den anden Side mener jeg at turde sige, at intet væsentligt af Indholdet trods det skete Sammendrag er gået tabt, ligesom Originalens egne Ord og Udtryksmåde såvidt muligt er bibeholdt. Til yderligere Vejledning er for hvert Pastorat angivet Datoerne for de der afholdte Visitater, til hvilke der ligeledes i Teksten på forskellige Steder er henvist, ligesom der efter hver Præsts Navn er angivet hans Funktionstid i det pågældende Embede. Hvad Noterne angår, er de der anførte Oplysninger om Præsternes og Degnenes økonomiske Vilkår hentet fra Mandtallene til Kop-, Formue- og Karosseskatten for 1743, medens der om Præsternes Levnedsløb må henvises til Vibergs Præstehistorie. De supplerende Oplysninger om Skolevæsenets Tilstand hidrøre fra en Samling Aktstykker, der findes i Generalkirkeinspektionskollegiets Arkiv og vedrøre Kommissionen angående Skolevæsenet på Landet i Danmark og Norge af ¹⁸/₁ 1737.



frembyder sig derved, at der fra hvert Pastorat foreligger 7 à 8 Indberetninger, hvis ordrette Gengivelse vilde virke trættende og lidet overskueligt, er der derhos foretaget en

VESTER HANHERRED.

1. Hjortdal.

(Visitater: ¹/₁₂ 40, ²⁹/₄ 43, ²⁷/₆ 46, ¹⁴/₈ 49, ³/₆ 54, ¹⁸/₄ 58 og ¹⁸/₅ 1762)

Sognepræsten Hr. *Jørgen Lund* (1712-46) var en flittig og duelig Mand; han prædikede opbyggeligt, levede elasteligen ”og” - tilføjes der 1743 – ”i hans Fattigdom tålmodig”¹). Menigheden havde intet at klage på ham, sålidt som omvendt. Han døde 1746 og blev efterfulgt af *Rasmus Lind* (1746-1757), om hvem det siges, at han var en meget kristelig og duelig Mand, der prædikede grundigt og var til stor Velsignelse i Menigheden, men det tilføjes (1749), at han led Mangel og Trang, så at han ikke formåede at holde Heste og Vogn men måtte gå til Kirken over en Fjerdingvej både i Regn og Storm, hvorved hans Helbred vilde sættes til. Også ved den følgende Visitats beklager Biskoppen denne hans slette Tilstand med følgende Ord: ”Denne Mand sidder i et mere end meget ringe Levebrød, men for hans exemplariske Levnet, Flittighed i hans Embede og Forfarenhed i Guds Veje, fortæner han at recommenderes til noget bedre Levebrød.” En sådan Påskønnelse af sin Virksomhed opnåede Rasmus Lind dog aldrig; han sad

¹ I Skattemandtallet 1743 bemærkes det, at han er ”i slet Tilstand”, Sognets Hartk. var ikke over 60 Tdr., og hans Indkomster oversteg ikke 100 Rdl., hvorfor han blev fri for Skatten.

3 År endnu i Kaldet og afgik derefter ved Døden den $26/8$ 1757. Efter ham kom *Ole Nicolaj Brorson* (1757-59) en Søn af Biskoppen. Faderen beretter kortelig om ham, at han holdt en meget opbyggelig Prædiken og at hans Levnedforhold var kristeligt og ustraffeligt. Det lykkedes ham at blive forflyttet til Understed og Karup, men hans Eftermand *Jens Obel* måtte sidde i Hjortdal i 30 År, omend han fik det Skudsmål, at hans Prædiken var upåklagelig, og at han var i hans Embede og Levnet ulastelig. Degnen *Niels Nielsen* (1720-68)²) holdt upåklagelig Skole der i Sognet, hvor der kun var 1 Degneskole³), og levede ædrueligt og uden Forargelse; han levede i meget små Kår og havde (1740) intet at nære sig ved uden Fiskeri. Endnu 1758 holdt han flittigt Skole om Vinteren, men 1762 kunde han på Grund af sin fremrykkende Alder (72 År) kun betjene Degneembedet, hvorimod Skoleundervisningen blev besørget af *Ole Pedersen*, der førte et ustraffeligt og skikkeligt Levned og passede Undervisningen med Flid. Menigheden gav ikke Anledning til Klage, der fandtes i den "ikke åbenbare Forargelser" (1746 og 49) og den var, som det udtrykkes 1762 "i det udvortes ærbar og anstændig". 1754 omtales det vel, at en og anden af Medlemmerne havde været på Afveje, men dette var ved Formaninger igen bragt i Orden og ved de to sidste Visitatser roses den for Andagt ved Guds Ords Hørelse og de hellige Sakramenters Brug.

Ungdommen var ved de to første Visitatser gået frem i Kundskaber, 1746 "ej at laste", og gjorde de øvrige Gange god Rede for deres Børnelærdom, 1758 endog til Biskoppens Fornøjelse og Glæde.

² Jfr. T. A. Årb. 1914, S. 42.

³ Om Skoleforholdene meddeler Hr. Jørgen Lund i en Indberetning at $31/3$ 1735. "Her i Hjortdal mangler vel et Skolehus, men der ses ingen Udvej til at få noget Skolehus oprettet, thi her i Sognet bor ingen Proprietarius, og Sognet i sig selv er ringere af Hartk. end min Naboes ringeste Sogn, og det eneste deraf er beboet af Boeligsmænd og Gadehusfolk. Resten er nogle fattige Fiskere . . . Dog må den høje Øvrighed forsikre sig, at de unge i dette Sogn bliver såvel som i andre Sogne underviste i den christelige Børnelærdom, thi de Forældre som boer nær ved Degnen, lader deres små Børn gå i Skole til ham og betaler ham for hans Umag, idet han lærer dem at læse deres Catechismus og Evangeliebog inden og udenad. De andre, som boer længere fra Degnen, underholder og betaler en skikkeligt Bondekarl for at lære deres små Børn det samme. Hvad de fattige Børn ångår, da betales deres Skoleløb af de Guds Børn som haver Efne dertil. Skoleholdelsen varer 4 Måneder om Vinteren fra Novembris Indgang til Februariis Udgang, men i det Christi Begyndelses Ord forfremmes de siden på hver Søndag Året igennem, da Præsten self efter Prædiken trolig underviser alle unge og ugifte Personer i den saliggjørende Lærdom. Dette Sogn er så ringe, at ingen Studiosus kunde subistere at Degneindkomsten. Efter Sædvane bruges her til Degneembedet en Laicus, som er opvant ved Bondearbejde og derved kan søge nogen Næring på sine Tider, men sådan een tør man ingenlunde betro den højfornødne Catechisation i Kirken . . . " 1742 var der ved Hjortdal Kirke indrettet en Degneskole for hele Sognet, dog at de mest afsidesliggende Steder holdt Omgangsskolemester.

2. Kollerup og Skræm.

($3/11$ 40, $19/2$ 47, $31/10$ 52, $15/4$ 55, $31/5$ 62.)

Sognepræsten *Nicolai Kuur* (1738-1750)⁴) lærte opbyggeligt og levede ulasteligt, Hans Eftermand, *Morten Nyeboe*, prædikede også opbyggeligt og levede et kristeligt Levned, men han var (1755) "meget plaget med Processer, som han ikke har Forstand til at undgå og ej heller Kraft og Vittighed til at udføre". "jeg ynker ham meget," tilføjer B., "thi han er en god Mand, velmenendes, sagtnodig og stille . . ."

"Degnen *Bertel Kiærulfs*⁵) er ringe men stræber at blive god", siges det i 1740, men Bestræbelserne må ikke have strakt til, thi 1747 blev Skoleholdet i hans Sted betjent af en Studiosus *Niels Winther*⁶) (1749 62) var ustraffelig i Degneembede og Skolehold, og, som det udtrykkes 1755, "ikke følesløs i hans Samvittighed." En 3die Degn, *Bendix Hammer* (1762—74), nærede B. godt Håb om; han var vel nylig kommen i Embedet, men havde tidligere virket til Opbyggelse som Degn og Skoleholder i Dragstrup og Skallerup på Mors⁷). Af Skoleholdere i Skræm nævnes 1747 og 1752 *Lars Jensen*, der stræbte flittigt med Børnene der i Skolen, *Søren Høier*, en god og oplyst Skolemester, og *Jens Jensen*, der både var kristelig og flittig.

1740 gjorde en Del af Menigheden god Rede for deres Børnelærdom, men der var også mange voksne Mennesker, der var så vankundige, at Præsten ikke kunde tage dem til Alters. 1752 måtte Præsten beklage, at der var Mangel i Tilhørernes Flid og Omsorg for deres Børns Forfremmelse i Guds Kundskab, thi mangfoldige, såvel af de gamle som af de unge, var ringe til at gøre Rede for deres Børnelærdom. De som vare tilstede, både unge og gamle, lovede imidlertid, at det skulde blive bedre, og lidt må det i hvert Fald have hjulpet, da B. ved næste Visitats erklærede, at Ungdommen var "skikkeligt undervist"; men 1762 var det lige galt igen: Ungdommen var kun ringe - men lovede Forbedring⁸). Med Hensyn til Menighedens

⁴ Havde små Indkomster. Hans Husstand bestod af en Karl, en Pige og en Dreng.

⁵ Hans Kår var ringe, hvorfor han kun kunde svare halv Kopskat og efterlod sig ved sin Død så godt som intet. - Jfr. i øvrigt T. A. Årb. 1914, S. 37 f. f., og C. Klitgård: Karulfske Studier S. 141 f.

⁶ Jfr. T. A. Årb. 1916, S. 39.

⁷ Jfr. T. A. Årb. 1913, S. 43.

⁸ Om Skolevæsenet beretter *Jens Jensen Block* 1735: "Udi Kollerup Sogn vides ej nogensinde at have været Skolehus oprettet, men Sognedegnen tilligemed nu een da en anden skikkeligt Bondemand i Sognet haver årligen hidintil 1 á 2 Måneder om Vinteren holdet Skole for Sognets Ungdom, da Forældrene, som dertil være formuende, selv har betalt Skoleløb for deres Børn, men for de fattige Børns Undervisning har min salig Fader og Formand her på Stedet udi sin Tid, og jeg efter hans Død til bem. te Skoleholder årlig erlagt Betaling såvelsom og forskaffet de fattige Børn fornøden Skolebøger udi Følge af en Stiftelse, som ermeldte min salige Fader havde oprettet på 1 Rdl. 6 Mrk. årlig Afgift af en Bunke eller et ringe Bol, han ejede her udi Kollerup . . ." Præsten foreslår, at en ved Kirkegården liggende Kirke-Tiendeplads, bestående af 6 Fag opmuret Bindingsværk, afkøbes Ejeren Major Frantz Rantzau på Bratskov og indrettes til Skole. Om Skræm

moralske Vandel var der ”som overalt onde og gode iblandt hinanden”.

1747 gik der i Fjerritslev nogen Drukkenskab i Svang, hvilket Præsten dog håbede ”med Guds Ord og i det gode” at få dæmpet. 1762 meddeles: ”Menighederne ere ikke skyldige i grove Laster uden Maren Frandsdatter, som har født i uægte. Hendes Børns Fader er Morten Poulsen i Telling i Lerup Sogn. De andre tage den udvortes Gudstjeneste nøje i Agt og føre et ustraffeligt Levnet.”

3. Kjettrup og Gjøtrup.

(²⁹/₁₁ 40, ¹/₈ 46, ³¹/₇ 50, ¹¹/₄ 55, ¹¹/₁₁ 59, ⁸/₉ 63.)

Sognepræsten *Daniel Friedenreich* (1705-1758) var en flittig Mand, der lærte og levede upåklageligt⁹). Han havde 1742 fået en Kapellan ved Navn *Jørgen Fogh Clementin*, om hvem det samme gjaldt, hvorhos han rostes for sine opbyggelige Prædikener. Da D. F. 1758 afgik ved Døden i en Alder af ca. 80 År, blev *Jørgen Clementin* (der var hans Svigersøn) hans Efterfølger og døde som Sognepræst her 1771. - Ved Visitatsen 1763 holdt en Student, *Laurits Helverschou* en opbyggelig Prøveprædiken, hvor han karakteriseredes som et ”christeligt Subjectum”¹⁰)

Degnen *Peder Blok* (1726-1751)¹¹) var flittig i sit Skolehold og ”i sit Levned ikke forargelig”; hans Søn hjalp ham med Undervisningen af de små Børn. Den følgende Degn *Mads Tobel* (1751-72) kaldes en ”skikkelig Student”. Han var i November 1759 rejst til København, hvor han tog theologisk Embedseksamen med laud¹²). Af Skoleholdere omtales 1750 *Peder Bøje* i Øsløs og *Simon Holm* i Gjøtrup Skole, begge flittige, duelige og ustraffelige, 1755 nævnes *Niels Colding* i Kjettrup og *Just Michelsen* i Husby og Trustrup, begge ulastelige i Embede og Levned, men ”Simon Holm i Gjøtrup er bedre end de forannævnte”, bemærker B. - 1763 var Resultatet ikke så strålende. Efter at have omtalt, at Skolemesteren i Kjettrup¹³) blev rost

Sogn meddeler han, at der ejheller her findes noget Skolehus, men at de derværende Sognemænd ”mestendels hvert År” har antaget en og anden Person til deres Børns fornødne Undervisning. 1742 fandtes der i Kollerup By en Degneskole for hele Sognet medens Skræm vedblivende måtte nøjes med en Omgangsskolemester.

⁹ Han havde lidt Formue men ikke store Indtægter. Dog havde han i sin Tjeneste 2 Karle, 1 Dreng og 3 Piger, ligesom han tillod sig den Luksus at holde ”Chaise”.

¹⁰ Jfr. T. A. Årb. 1914, S. 34. - Han var fattig, havde ringe Indkomster og kunde kun svare halv Kopskat.

¹¹ Det var vel ham, der 1765 blev Sognepræst i Haverslev og Beistrup.

¹² Han blev senere Præst i Hvidbjerg, Ørum og Lodbjerg. Jfr. T. A. Årb. 1914, S. 34.

¹³ Efter en Indberetning af ²²/₃ 1735 fra Daniel Friedenreich var der i 1724 i Kjettrup By opbygget et Skolehus af Ritmester Frantz Rantzau Bentzon til Ågård, der overfor Sognepræsten havde forpligtet sig og Ågård's senere Ejere til at holde samme Skolehus ”evindeligt” vedlige med Ildebrændsel og 4 Sletdr. årlig til Skolemesteren. Fundatsen blev dog først oprettet ¹⁷/₅

af Præsten, og at Henrik Nielsen i Gjøtrup blev ”noget lastet, dog mere rost”, siger B.: ”men jeg kunde ej være tilfreds, hverken med Degnen eller Skolemesteren. Jeg gav dem med Alvorlighed min Fortrydelse tilkende over deres Forsømmelse. De lovede Forbedring og undskyldte dem med, at de bedste af Ungdommen var fraværendes, fordi det var da Leerups Marked.” Ungdommen betegnes ved denne Lejlighed som ”meget ringe”, 1740 derimod som 2vel undervist” - medens de gamle var ”ringere” -, og ved de øvrige Visitatser var der ejheller noget at klage på den.

Menigheden var (1746) andægtig ved Ordets Hørelse, 1755 var en Del af Medlemmerne ikke fri for Drukkenskab og Sværgen, men blev i den Anledning påmindet såvel ”i offentlig Undervisning” som ”privatim”. 1759 var der ”nogle efter Verdens Viis og nogle efter Gud” og på samme Måde 1763, da der på ny klages over Banden og Sværgen, hvortil kom ”hellig Dages Vanhelligelse”. De skyldige blev påmindede af Præsten og lovede Forbedring.

4. Klim, Thorup og Vust.

(⁴/₁₁ 40, ³⁰/₄ 46, ³/₈ 49, ³⁰/₅ 62.)

”Magister *Andreas Langgård*¹⁴), en evangelisk Lærer, forkynder Guds Vej i Sandhed, lever eksemplarisk og har allerede i hans korte Embedstid Frugt iblandt de gamle og unge.” Således omtaler B. 1740 den derværende Sognepræst; ved næste Visitats havde B. fået nogen Betænkelighed og bemærker vel, at A. L. prædikede opbyggeligt men ”dog således, at jeg tænkte, at han er falden til de Herenhuters Principia. Mine Påmindelser har han fået, som jeg vil håbe, han lader sig være efterrettelige. Hans Levnet har hidtil været ulasteligt undtagen at han Dom. 8 p. Trinit.¹⁵) kommunicerede privatim med hans Hustru¹⁶) før Prædiken, som han er straffet og sat til Rette for. Hans Menighed klagede ej over ham, ejheller over hans Capellan Hr. *Otto Krogstrup*.” Ved Visitatsen 1746 bemærker B., at den ”Uro”, der var mellem Sognepræsten og den nævnte Kapellan på den ene Side og Tilhørerne i Thorup på den anden Side, angående Skriftemål, nu var stille.¹⁷)

Den næste Sognepræst var *Abraham Rudolph Ballow* (1748-51), der såvel som hans Kapellan *Jens Jespersen* ved Visitatsen 1749 var nye i Embedet, hvorfor B. ikke endnu mener at kunne udtale sig om dem udover, at Kapellanen holdt en meget opbyggelig Prædiken. Ved den sidste Visitats var der ligeledes kommen en ny Præst til Kaldet, nemlig *Friderick Juel*

1735 (jfr. Hofm. Fund. IV, S.392 ff.). D. F. foreslår nu, at Skolehuset henflyttes til et Sted midt i Sognet, men dette ses ikke at være sket, hvorimod der 1742 tillige var oprettet en Skole i Gjøtrup.

¹⁴ Spr. her 1739-48. Han var ansat til 1 Rdl. i Formueskat og 5 Rdl. i Indkomstskat. I sin Tjeneste havde han 2 Karle, 1 Amme og 2 Piger, hvorhos han holdt Køretøj (Kariol).

¹⁵ d.v.s.: 8. Sønd. efter Trinitatis.

¹⁶ tog sin Hustru privat til Alters.

¹⁷ Jfr. om Andr. Langgård og Otto Krogstrup i kirkeh. Saml. 4 R. II, S. 102-22 og do. 4 R. III, S. 740-82.

(1761-73), der prædikede opbyggeligt og førte et ulasteligt Liv.¹⁸⁾

Med Degnen *Peder Schyt*¹⁹⁾ var B. ikke rigtig tilfreds til at begynde med, - han var ”van til den sikre Levemåde”, siger B. idet han tilføjer, ”men håber at forbedre sig.” Udtrykket er formentlig ikke hel klart, men har måske indeholdt en Hentydning til Snapsen. Senere gik det dog bedre og han fik af Præsten et godt Skudsmål for Embede og Levned; 1749 siger B. om ham, at han lever æruelig og holder Skole til Nytte i Klim Sogn om Vinteren. Den næste Degn *Mathias Thestrup* (1761-64) levede uden Forargelse og varede flittigt på sit Embede i Kirken og i Skolen. 1743 omtales en Skoleholder der ikke navngives, men fik et godt Vidnesbyrd. 1746 bemærkes, at Skolerne i Klim, Vust og Thorup såvelsom Holmene var i Stand, og at Skoleholderne skulde til Sct. Mikkelssdag dertil beskikkes af største Lodsejer. 1749 var *Thøger Nielsen* Skoleholder i Thorup og havde godt Vidnesbyrd som sådan. Skoleholderen i Vust havde da kvitteret sit Embede, og en Student *Peder Trane* var bragt i Forslag til Stillingen. 1762 nævnes *Christen Christensen* som en meget god Skolemester i Torup, og *Lars Christensen*, der forestod Skolen i Vust, ligeledes på tilfredsstillende Måde. Begge havde et godt Vidnesbyrd for deres Livsvandel.²⁰⁾

Ungdommen gjorde 1746 til Fornøjelse Rede for deres Børnelærdom, men næste Gang var den kun ”mådelig og havde meget taget af”. Præsterne lagde Skylden herfor på Menighedernes Forsømmelse i at indfinde sig til Katekisationerne, men både Lærere og Tilhørere modtog i den Anledning Biskoppens Formaning, der mulig har frugtet; Ungdommen 1762 befandt sig i hvert Fald upåklagelig. Om Menighederne siges iøvrigt intet ufordelagtigt, de var uden åbenbare Forargelser og søgte, efter hvad Hr. Friderick Juel berettede, flittigt Kirken og viste Andagt ved Ordets Hørelse og Sakramenternes Brug.

5. Tømmerby og Lild.

¹⁸ 1751-61 var Biskoppens Søn Christian Riese Brorson Sognepræst her, men der ses ikke at være afholdt Visitats i hans Tid.

¹⁹ Jfr. T. A. Årb. 1914, S. 31.

²⁰ Hr. Henrik Jespersen beretter 1735 ”at ingen ret funderte Skoler til Ungdommens Underretning nogen Tid har været (i de nævnte Sogne), men enten haver i Byen een eller anden Husmand holdt om Vinteren Skoler, hvor Ungdommen har lært nogenledes at stave og læse i Bøger, heller Forældrene, som haver været dertil formuende, haver samlet sig nogle med hinanden at holde en ung Dreng til samme Brug, da Børnene enten i Forældrenes Hus eller, hvor de haver tient, har lært deres Catechismus og Spørgsmålsbog nogenledes ud af som videre ved Undervisning og Spørgsmål af Præst og Degn er vorden bragt til fuldkommeligere Saligheds Forstand og Kundskab, dog sådant går hel langsomt til, eftersom de ikke alle haver lige Capacitet eller Lyst og Villie . . .” - 1742 var der i Klim Sogn en Degneskole, foruden en Skole i Klim By, 1 Skole i Thorup og 1 do. i Vust, medens Holmboerne måtte nøjes med en Omgangsskolemester.

(⁵/₁₁ 40, ¹/₅ 43, ²⁶/₃ 47, ²⁴/₅ 54, ¹/₁₀ 57, ²⁰/₅ 62.)

Sognepræsten *Henrik Jespersen* (1721-56)²¹⁾ lærte evangelisk, levede eksemplarisk og ”havde god Frugt i hans Menighed”. Således indberettede B. 1740. Ved den følgende Visitats var han svag, så at han ikke kunde prædike, og 1747 meddeles der, at han var skrøbelig, så at han ikke kunde forrette sit Embede; han havde da en Kapellan ved Navn *Hans Harrebo*, der levede ustraffeligt og ved Visitatsen prædikede ”meget vel” over Dagens Evangelium. 1754 hedder det: ”Sognepræsten Hr. Henrik Jespersen er emeritus og for Svaghed kommer aldrig uden Døren, dog troer jeg om ham, at han er en flittigt Forbeder for sin Menighed. Hans Capellan Hr. *Ole Bagger Praëm* prædikede opbyggeligt over Evangeliet og er ustraffelig i sit Levnet”. Efter Henrik Jespersens Død 1756 blev den nævnte Praëm Sognepræst her og omtales som sådan vedblivende pårosende Måde af B.²²⁾

Degnen *Søren Leth* (1735-60)²³⁾ gjorde 1740 et godt Indtryk på B., der dog næste Gang erklærede ham for uduelig til Skolehold, om end der ikke var noget i Vejen med hans Levnedsførelse; Undervisningen besørgedes derfor af Skoleholderne. Næste Gang roses han dog ikke alene for sin Livsførelse men også for Flid med Undervisningen, 1754 var han svag, men varetog dog Skole- og Degnetjenesten efter bedste Evne. Imidlertid var Ungdommen ved B.s næste Besøg ”sære slet og ringe”, og herfor gav Sognepræsten *Søren Leth* Skylden, hvorved B. imidlertid anfører: ”Vist er det, at Degnen er skrøbelig, dog har han ikke ene Skylden; han får nu en Substitut, da vil jeg håbe Forbedring, om Præsten vil, som han skal, gribe retskaffen Hånd i med.”

1762 var der kommen en ny Degn, nemlig *Jens Mundelstrup Langballe* (1760-87)²⁴⁾, der levede uforargeligen og passede sit Skole- og Degneembede. - 1747 var der 2-3 Skoleholdere foruden Degnen; de navngives ikke, men roses for Flid og Sædelighed. Det sidste gjaldt også de to Skoleholdere der nævnes 1754, nemlig *Jens Nielsen* i Tømmerby og *Jens Pedersen* i Lild; af disse var der *Jens Nielsen* endnu i Funktion 1762 og får da tillige Prædikaten ”æruelig”. Yderligere nævnes *Poul Larsen* som Skolemester i Lild 1757, da der knyttedes godt Håb til ham. 1762 var han afløst af *Anders Smidt*, der fik lignende gode Skudsmål som de foran nævnte.²⁵⁾

²¹ Han havde nogen Formue og betalte 29 Rdl. i Formueskat og 6 Rdl. i Indkomstskat. I sin Tjeneste havde han (1743) en Student, 2 Karle og 3 Piger. Han havde en Chaise, som dog efter hans Angivende var ubrugelig.

²² Han døde 1799 som Præst her.

²³ T. A. Årb. 1914, S. 27.

²⁴ T. A. Årb. 1914, S. 28 f.

²⁵ Om Skoleforholdene her meddeler Henrik Jespersen 1735 bl.a. følgende: ”At ingen ret funderede Skoler til Ungdommens Undervisning nogetid har været, men enten haver i Byen een eller anden Husmand holdt om Vinteren Skole, hvor Ungdommen her lærte nogenledes at stave og læse inden i Bogen, heller Forældrene, som haver været dertil formuende haver samlet sig nogle med hinanden at holde en ung Dreng til samme Brug, da Børnene siden enten i Forældrenes Huse eller hvor de haver tient, har lært deres Catechismus og Spørgsmålsbog nogenledes ud af,

Ungdommen befandt 1743 at være mådelig, medens de gamle var andægtige og ikke gav Anledning til Klage. 1754 var Ungdommen ulastelig og "Tilhørernes" Tilstand iøvrigt således, at de fleste levede udvortes skikkelig og syntes at have Respekt og Ærbødighed for Guds Ord. 1757 vidnede Præsten, "at der var nogle i Menigheden som tænkte sig om efter Nåden at blive salige ved Jesus". Ungdommen var derimod som allerede omtalt ikke tilfredsstillende. 1762 havde Ungdommen forbedret sig og gjorde ikke alene god Rede for deres Børnelærdom, men viste tillige Andagt. Med Menigheden i det hele stod det som tidligere således til, at ikke alle Medlemmer var lige gudfrygtige. "Banden, Sværgen og deslige er ikke overalt forladt, endskiønt Advarsler og Påmindelser derimod og imod andre Synder, som flyde af Vantro, noksom gøres. Når de tiltales derom, lover de Forbedring, som Gud give dem Hierte og Nåde til at holde!"

6. Øsløs, Vesløs og Arup.

(⁴/₇ 39, ³⁰/₆ 42, ²/₈ 46, ¹/₈ 50, ¹⁵/₆ 55, ⁹/₁₁ 59, ⁹/₉ 63.) Sognepræsten *Oluf Obel* (1731-53)²⁶ fik den ikke ualmindelige Omtale, at han prædikede opbyggeligt og levede ulasteligt, hans Søn og Kapellan *Hans Jørgen Obel*, der holdt Prædikenen 1746, prædikede både opbyggeligt og grundigt. 1750 var *Oluf Obel* gammel og svag, men omtales med Anerkendelse for sin tidligere udviste Flid. Denne Gang havde han til Kapellan en anden af sine Sønner, nemlig *Palamon Obel*, en retsindig og duelig Mand, der prædikede "meget bevægelig og opbyggelig". Den følgende Sognepræst *Kej Praëm* (1753-91) prædikede ligeledes opbyggeligt og førte et upåklageligt Liv.

Degnen *Peder Andreas Toldorph* (1734-52)²⁷ havde 1739 efter Provstens Indberetning forbedret sig, men erklæres dog 1742 for ubekvem til Skolehold, omend han for sit Levned havde godt Vidnesbyrd. Det må alligevel være gået lidt frem med ham, thi 1746 omtales han som "uforargelig i Embede og Levnet", og ved den følgende Visitats som "flittig i hans Embede", men der har meget mulig kun været Tale om Degneembedet. Hans

Eftermand, *Johannes Pahl* (1752-57)²⁸ "havde sin Mangel både i det legemlige og åndelige. Han håbedes at skulde blevet til større Nytte i Menigheden end han er. Hans timelige trange Vilkår trykker ham meget, hans Levnet er uden Forargelse." Den næste Degn *Johan Friderich Jahn* (1757-1805)²⁹ var "en opbyggelig Degn i Embede og Levnet". Med Hensyn til Skoleholdere omtales det 1746, at *Peder Morsing* i Arup forestod Skolen der upåklageligt, og at der da ingen Skoleholder var i Vesløs, men skulde beskikkes en sådan. til Sct. Mikkels Dag. 1750 omtales *Niels Hansen* som en duelig og opbyggelig Skoleholder i Øsløs, *Anders Montoft* som en ulastelig Skoleholder i Arup samt *Peder Kjærgård*, der nylig var bleven Skoleholder i Vesløs, som en Mand, om hvem der næredes godt Håb. Han fik da også 1755 et godt Vidnesbyrd både for Flid og Livsførelse, hvilket også gjaldt hans Kolleger *Niels Pedersen* i Arup og *Niels Madsen* i Øsløs, og om den sidstnævnte bemærkes det, at han var ilde lidt i Sognet, "men uden hans Skyld". 1759 var der kommen nye Skoleholdere, nemlig *Jens Sørensen* i Øsløs, *Niels Schytte* i Vesløs og *Jacob Wust* i Arup; "på dem er der intet at klage", siger B. kort og godt. 1763 var *Niels Schærup* Skoleholder i Øsløs og *Jørgen Pallesen* i Vesløs, begge ulastelige. "Dog", tilføjes det, "er *Peder Kiærsgård* i Arup bedre end dem begge."³⁰

Menigheden var 1739 meget vankundig, men 1742 var i hvert Fald Ungdommen "gandske flittig undervist", og på samme Måde den følgende Gang, da den gjorde god Rede for sig, ligesom Menigheden i det hele viste "Andagt og Agtsomhed". 1750 var Ungdommen "rosværdig af deres gode Forfremmelse". I Menigheden var der "gode og onde Mennesker", men den søgte imidlertid flittigt Kirken og Katekisationerne. Det, der særlig var i Vejen, var Drukkenskab. 1755 bemærker B.: "Der er hos adskillige Menigheder erfaret Guds Ånds og Ords Kraft til Frimodighed i Troen på den korsfæstede Frelser ved deres Afskeken fra Verden, og i alle 3 Sogner findes der de, som lade sig lede af Guds Ord i Sandhed; der er og de, som fremture i Ondskab. Ungdommen gjorde god Rede for deres Christendom." 1759 var der i Menighederne ikke noget, som var åbenbart ugudeligt og forargeligt, og Ungdommen var "så nogenledes" til at gøre Rede for deres Børnelærdom - men næste Gang gjorde de "meget god Regnskab" derfor.

som siden ved Undervisning og Spørgsmål af Præst og Degn er vorden bragt til fuldkommeligere Saligheds Forstand og Kundskab, dog sådant går hel langsomt til, eftersom de ikke alle haver lige Capacitet eller Lyst og Villie . . ." 1742 fandtes der i Tømmerby Sogn en Degneskole i Kjærup, en Skole "imellem de 3 Byer Tømmerby, Højstrup og Langvad" samt i Lild Sogn en Skole "mellem Bierget og Kiæret".

²⁶ Må have haft små Indtægter, da han var uden Formue og i Indkomstskat kun svarede 3 Rdl. Der var på den Tid (1743) en Præsteenke i Kaldet, en gammel og svag Kone, der vistnok må have været Mikael Frantsen Vogelius' Enke, Magdalene Steenstrup, der døde 1750. Der blev i Præstegården holdt 2 Karle og 2 Piger. Om Præsterne her henvises til T. A. Årb. 1916, S. 44 ff.

²⁷ T. A. Årb. 1914, S. 21. Han var "meget fattig" og kunde kun svare halv Kopskat.

²⁸ T. A. Årb. 1914, S. 22 f.

²⁹ T. A. Årb. 1914, S. 22 f.

³⁰ Angående Skolevæsenet indberetter *Oluf Obel* 1735: "Udi de 2de største Sogne, som er Øsløs og Arup, er hverken nu eller tilforn har været Skolehus, men udi Vesløs, som er det mindste, . . . er et lidet Skolehus midt udi Sognet, som af samtlige Sognemændene først til anden Brug er bekostet, men siden forbedret og beskikket til et Skolehus og Skolemesteren tillagt årlig Løn 8 Rdl. af den gafmilde og reasonable Herre Sl. Obristleutnant Zacharias von Kahlen, som da ejede og beboede Sognets Hofvetgård Vesløsgård . . . men siden han qvitterede og solte Gården til Hr. Justitzråd Berregård på Kølbyegård, hafver Sognemændene lønnet Skolemesteren, ligesom de hafver haft Børn til . . ." 1742 var der en Skole i hvert af Sognene, den i Øsløs var Degneskole.

HILLERSLEV HERRED.

1. Hjørdemål.

(²⁴/₇ 1739, ²/₅ 43, ²¹/₂ 47, ³¹/₅ 54, ⁷/₁₀ 57, ²¹/₅ 62.)

Sognepræsten *Thomas Praëm* (1723-1763)³¹) var flittig og nidkær i sit Embede og skikkelig i sit Levned. Han blev Provst i Hillerslev Herred 1743 og var som sådan både ”opbyggelig” og ”årvågen”. 1747 fik han Titel af Consistorialassessor. Da B. det sidstnævnte År besøgte Sognet, gik Sønnen *Ole Bagger Praëm* ham til Hånd ved Prædiken og Katekisation og prædikede ”hel vel”³²). 1754 prædikede den ældre Praëm selv opbyggeligt - som han plejede -, men han var nu ”ved Alder og skrøbelig”. Ved den følgende Visitats prædikede han også vel, men 1762 var det hans Kapellan *Michael Langballe*, der prædikede (”meget opbyggeligt”). Også sidstnævnte betegnedes som ”ustraffelig” i sit Embede.

Degnen *Christen Olesen Holst* (1736-87)³³) roses stadig som en kristelig Degn og en flittig Skoleholder. Af andre Skoleholdere nævnes³⁴) *Bertel Pedersen*, der var Omgangsskoleholder i Klitten, som retsindig og exemplarisk i Levned og Undervisning³⁵).

Menigheden var 1739 flittigt undervist af Sognepræsten, dennes Søn og Degnen. Næste Gang udtales noget lignende, men 1754 var B. ikke så tilfreds, idet han vel ytrer, at der i Menigheden findes mange gode Sjæle, men tilføjer: ”Der er og adskillige Forargelser, især med Horen”. Ungdommen gjorde dog meget godt Regnskab for deres Børnelærdom. 1757 gav Sognepræsten sin Menighed Vidnesbyrd om ”Gudsfrygt og Devotion” og ved sidste Visitats var den uden vitterlige Forargelsen, og Provsten berettede, at den var kristelig. ”Han håber, at den skulde følge Jesu Ledsagelse ved hans og hans Medhjælperes Arbejde i Herren ind i det søde Himmerige.” - Ungdommen var derimod ”imod Sædvane ringe -, som jeg gav Dem min retfærdige Harmen tilkiende over”.

³¹ Han svarede 20 Rdl. i Formueskat, men holdt også en Chaise. I sin Tjeneste havde han 1 Karl, 1 ½ Dreng og 2 Piger.

³² Gik også Faderen til Hånd 1739.

³³ Om ham Bemærkes i Skattem. 1743, at han ”haver hverken at pløje eller sæ”, hans Indkomster var ringe, og hans økonomiske Tilstand slet, hvorfor han kun formåede at betale halv Kopskat – jfr. i øvrigt T. A. Årb. 1913, S. 39.

³⁴ 1743 og senere.

³⁵ Præsten meddeler 1735: ”Hverken nu er eller fra gammel Tid findes at have været enten Skolehus eller brugt anden Måde til Børnenes Skolegang, end Degnen altid har holdt Skole, og siden Sognet . . . er så vidt splidt fra hinanden, så har de længst fraliggende Beboere om Vinteren indlogeret deres Børn udi Kirkebyen Hjørdemål og der hver Søndag, når de så selv kommer til Kirke, ført dem deres Føde til, at de stedse kunde søge Skolen og ikke hindres af forefaldende ondt Vejerligt”. 1742 var der i Hjørdemål Sogn kun 1 Skole, nemlig en Degneskole i Kirkebyen for hele Sognet undtagen Klitten, hvor man holdt en Omgangsskole.

2. Hundstrup og Østerild.

(²³/₇ 39, ³/₈ 46, ³/₈ 50, ¹/₆ 54, ²/₁₀ 57, ²⁸/₅ 62.)

Sognepræsten, Konsistorialråd *Rubech Humble* (1722-43), der tillige var Provst i Hillerslev Herred, var flittig i sit Embede og ulastelig i sit Levned. Hans Efterfølger *Broder Nicolaisen Brorson* (1743-55)³⁶) prædikede (1746) meget opbyggeligt og opvækkeligt; personligt var han en kristelig Mand, der førte et en Præstemand anstændigt Levned. Ved Visitatsen 1754 prædikede han ikke, på Grund af Svaghed. *Hans Thomsen Møller* (1755-70) var ”en vindskibelig og ulastelig” Præstemand. Om hans Evner som Prædikant får vi ikke noget at vide. Ved Visitatsen 1757 prædikede nemlig en *Studiosus Jens Obel*³⁷) og 1762 Stud. theol. *Knud Eskildsen Dockedall*³⁸) (begge opbyggeligt).

Degnen *Mogens Vogelius* (1736-50)³⁹) var ustraffelig i Levned og Embede og var ”en flittig Skoleholder i Østerild” Efter hans Død 1750 blev der i hans Sted ansat en kristelig Student ved Navn *Peder Agerholm* (1750-75)⁴⁰), som der da nævnes godt Håb om, og viste sig da også siden som en ulastelig Degn. Hvad Skolegerningen angik, holdt han 1754 i Forening med sin Stedsøn *Jens Olesøn* Skole i Østerild, ”til Fornøjelse” og 1757 ”ved Hjælp af” *Anders Larssøn Klæstrup* - ligeledes til Fornøjelse. 1762 bemærkes det udtrykkelig, at *Peder Agerholm* ikke var så bekvem til Skolehold, hvorfor det blev besluttet, at han i Mangel af Forbedring i så Henseende skulde holde en Hører. Angående Skoleholdet oplyses endvidere 1746, at der i Hundstrup holdtes Omgangsskole af Skolemesteren *Thomas Rasch*, der var duelig til sin Gærning, og at Skoleholdet i Klæstrup ”også gik nogenlunde an”. 1750 nævnes en *Anders Larsen*, der var en upåklagelig Omgangsskoleholder, og 1754 *Christen Broe*, Omgangsskoleholder i Kløv og Hundstrup Sogn, ustraffelig i Lærdom og Levned. 1757 var der hele 3 Omgangsskolemestere i Hundstrup, nemlig *Hans Jørgensen*, *Peder Christensen* og *Niels Larsen*, der alle fortjente Ros for deres Embede og Levned. Som Skolemestre nævnes endelig 1762 *Mikkel Møller*, der levede kristeligt og læste vel for Børnene i Hoxer og Østerild Sønderby, *Anders Tven*, en flittig Omgangsskolemester i Hundstrup og Klæstrup, der ligeledes var opbyggelig i sit Levned. ”Samme Berømmelse har *Lars Pedersen* i Kløv”, tilføjes der⁴¹).

³⁶ Havde ingen Formue og svarede af Indkomst 4 Rdl.. I sin Tjeneste havde han 2 Karle, 1 Dreng og 3 Piger.

³⁷ Rimeligvis den senere Præst i Hjortdal.

³⁸ Senere Præst til Vrejlev og Hæstrup.

³⁹ Om ham bemærkes på Skattemandtallet 1743: ”Manden er så fordybet i Giædd, at han ingenlunde formår at betale uden halv Kopskat”. – Jfr. i øvrigt T. A. Årb. 1913, S. 37 f.

⁴⁰ Smstds. S. 38 f.

⁴¹ ”Udi Hovedsognet Hundstrup, skriver Rubech Humble 1735, er ingen almindelig Skole indrettet, men Sognefolkene, mest i Hundstrup By, har antaget en Skolemester årlig fra Jul og til Pâske, så de flestes Omhu for deres Børn er så vidt ulastelig, men det synes noget vanskeligt at indrette en almindelig Skole, siden Sognet består af 4 Byer, hvorimellem er nogen Distance, dog god Vej . . . Udi Østerild Sogn har det lige Beskaffenhed ligesom ofven er meldt, allene dette, at Skolemesteren, navnlig *Christen Bøjsen*, er en bosat Mand og svarer kgl. Skatter og Hosbonden og

Ungdommen var gennemgående vel undervist og gjorde god Rede for sig; i 1757 var den dog kun "nogenledes" og 1762 "ganske skikkelig" undervist. Iøvrigt udtaler B. 1746, at der var "Opvækelse og Følelse af Guds Ord for en Del". 1750 fandtes der i Menighederne "redelige Guds Børn", og der var Flittighed i at høre Ordet og i at bruge de hellige Sacramenter. Banden var dog desværre gængse iblandt en Del, især iblandt Fiskerne i Østerild. 1754 siges det, at hvad Forseelser, der kunde forefalde, blev slettet og rettet ved Formaninger og Påmindelser og på lignende Måde, omtales Menighederne de følgende Gange, idet 1762 særlig nævnes Drukkenskab som en Last, mod hvilken Advarsel for sammes Vedkommende kunde gøres fornøden.

3. Sennels.

(²⁷/₁₁ 40, ³/₅ 43, ²⁴/₃ 47, ²⁸/₁₀ 52, ¹¹/₄ 55, ¹⁷/₉ 58, ¹¹/₉ 63)

Sognepræsten *Peder Poulstrup* (1734-54)⁴² prædikede vel og lod heller ikke i Retning af Livsførelse noget tilbage at ønske. B. beklager 1752, at han af og til er meget skrøbelig, så at han om ikke længe vil blive nødt til at holde Kapellan, som han på Grund af sin store Fattigdom vil få ondt ved at lønne. Det gik som B. forudså, og Poulstrup antog 1753 som Kapellan *Palanon Obel*⁴³, der, da han det følgende År afgik ved Døden, blev hans Eftermand. Obel, der kaldes "en opbyggelig Mand i Lærdom og Levnet", prædikede ved Visitatsen 1758, men ikke de andre to Gange. 1755 var det nemlig en cand. min. *Knud Lund*, der senere blev Præst i Assels; hans Prædiken blev befunden vel og han selv nød rosede Omtale for et ulasteligt Levned. 1763 holdt Studiosus *Peder Wagård*⁴⁴ en Prøveprædiken og fik tildelt lignende Ros.

Degnen *Boer Boersøn* (1735-76)⁴⁵ lovede 1740 mere Flittighed, hvilket Løfte han en Tidlang synes at have holdt, da han næste Gang roses for at "holde Skole for det hele Sogn med Flid", men 1747 fik han en ny Påmindelse i Anledning af Ungdommens mindre gode Præstationer. 1752 skriver B. om ham, at han er ulastelig i hans Degneembede, men tilføjer: "I hans Skoleembede blev han angivet for Forsømmelse, som han efter foregående Formaning lovede at forbedre, hvilket jeg har meldet Provsten og anbefalet nøjere Tilsyn med ham". Det må have hjulpet, thi de øvrige Gange roses han som Degn og Skoleholder - mere eller mindre - og på hans

nyder årlig efter en Fundats ved kgl. allern. Confirmation af ²⁴/₁₂ 1731 4 Rixdlr. fra Kiølbygårds Stamhus for 6 fattige Børns Information." 1742 var der en Degneskole i Østerild og i Hundstrup en Omgangsskole.

⁴² Havde 1743 små Indkomster og ingen Formue, men holdt dog 2 Karle, 2 Piger og en Amme samt en lille Dreng, som han af Barmhjertighed gav Føde og Klæder.

⁴³ S. a. Sognepr. Oluf Obel i Øsløs (se foran). Han døde som Sognepr. i Sennels 1773.

⁴⁴ Blev vist senere Sognepræst i Skelund.

⁴⁵ Havde "et lidet og fattigt Levebrød" og kunde kun svare halv Kopskat, jfr. i øvrigt T. A. Årb. 1912 S. 28 f.

Privatliv blev der aldrig klaget. - Af andre Skoleholdere nævnes 1747 *Peder Hochser*, der ligesom Degnen også måtte love mere Flid. 1758 *Peder Larsen Balle*, der var Omgangsskolemester i Hov og "fortjente et godt Vidnesbyrd"⁴⁶). 1740 var de unge i Menigheden "ganske færdige til at gøre god Rede for sig", og ligeledes 1743, men de følgende Gange var B.s Tilfredshed med Ungdommen ikke lige overvældende. 1747 var den "ringe", 1752 svarede den "skikkelig nok", 1755 "gjorde den meget god Rede for sig", 1758 var den "mådelig", men gjorde 1763 igen god Rede for "Børnelærdommen". Menigheden gav gennemgående ikke Anledning til Klage; det bemærkes 1755, at en Del undveg Katekisationen, men Præsten håbede, at de ved Sagtmodighed kunde "overvindes og drages"; men der var ikke større Ting i Vejen. En enkelt Undtagelse nævnes dog 1763, da det hedder: "Der i Sognet er ingen, som just kan kaldes forargelige, uden Marie Diderichsdatter, Natmanden Niels Hanherreds Hustru, som imod Præstens mange Formaninger holder sig til Jens Morsing, Natmand ved Børglum Closter, og når hun kommer hjem, er der et slet Ægteskab imellem Manden og hende. Derom har jeg skrevet til Præsten Hr. Stampe i Børglum for at stræbe efter dette Ondes Afskaffelse".

4. Hillerslev og Kåstrup.

(²⁸/₁₁ 1740, ¹¹/₉ 46, ²⁷/₅ 54, ⁷/₁₁ 59)

Sognepræsten *Jens Bonne* (1728-43)⁴⁷ var en flittig Mand, der levede ulasteligt og prædikede til Opbyggelse. Hans Eftermand, *Peder Staxbach* (1743-50)⁴⁸ fik ligelydende Skudsmål. Den følgende Sognepræst *Oluf Adolph Nicolaisen Brorson* (1750-75)⁴⁹ prædikede "grundigt og meget opbyggeligt" og synes at have gjort stærkt Indtryk på Tilhørerne, om hvem det hedder, at de "vare hørige og lydige imod Ordet, og kan skønnes på, at Guds Veje læres dem i Sandhed. Med Gråd og Taksigelse tage de imod Præstens Formanelse, når de om deres Fejl påmindes", - "og han selv er en christelig Mand", tilføjer B.

⁴⁶ Om Skolevæsnet meddeles 1735: "I Sennels Sogn er på det beqvemmeste Sted for gandske Menigheden, nemlig næst ved Kirken, for 8 År siden ved velb. Hr. Cancelliråd Morten Lelius til Sønder Ullerupgård hans Direction og Gavnildhed bygget et Skolehus, hvortil Sognefolkene nok har contribueret noget lidet, men velbemeldte Hr. Cancelliråd det meste og har samme Skolehus siden den Tid ej behøvet Reparation . . . Skolehuset bebos af Degnen, som siden det jordløse Degnebolig brandte, den Degnen selv havde opbyggt, har funden der beqem Værelse ikke alene for sig og Familie, men har og en Stue at holde Skole udi. 1742 var der af Skoler i Sennels Sogn kun en Degneskole i Sennels By.

⁴⁷ Han døde 1743 af Sprinkler. Da Mandtallet blev affattet, boede hans Enke, der var en Datter af P. Nielsen Moldrup til Vestervig Kloster, endnu i Præstegården, hvor der synes at have været ført en større Husholdning. Der var foruden en Mademoiselle Friederich en Kokkepige, en Bryggerspige, en Amme, 2 Karle og 1 Dreng og af Køretøjer "en Chaise med halv Dæk", men Enken betalte da også 12 Dr. i Formueskat, hvilket var mange Penge i de Tider.

⁴⁸ Død 1750, ligeledes af "Sprinkler".

⁴⁹ Skal mærkeligt nok være død af samme Sygdom som sine to Forangere.

Degnen *Niels Jensen Smidt* (1731-48)⁵⁰ var ulastelig i Embede og Levned. Han katekiserede 1740 flittigt i Sognene. Den følgende Degn, *Christian Michael Winther* (1748-95)⁵¹ fik tilsvarende gode Skudsmål og nævnes tillige som en meget god Skolemester. - Iøvrigt nævnes 1746 *Knud Ramme* som en opbyggelig og ustraffelig Skoleholder, 1754 *Rasmus Mørch* og Skoleholderen i Kåstrup *Niels Hvas* som duelige og flittige i deres Embede og kristelige i deres Levned. Sidstnævnte var endnu 1759 Skoleholder i Kåstrup og omtales stadig på samme rosende Måde⁵²).

Menigheden - på hvilken der ikke klages - gjorde ved Visitatsen 1740 overhovedet "herlig Rede for sig" og Ungdommen roses stadig for gode Præstationer.

5. Nors og Tved.

(⁷/₁₁ 1740, ¹⁸/₁₁ 43, ²⁴/₂ 47, ²⁹/₅ 54, ⁴/₁₀ 57, ²⁴/₅ 62.)

Sognepræsten *Hans Christian Begtrup* (1733-59)⁵³ får undtagelsesvis ikke altid tildelt Anerkendelsen "prædikede opbyggeligt"; 1740 prædikede han blot "legalisk", men 1743 "vel og bedre end i sidste Visitats". 1747 og 57 opnåede han dog den sædvanlige Ros, medens der ved Visitatsen 1754 blev prædikat af en candidatus ministerii *Michael Langballe*, hvis Tale var opbyggelig. Forøvrigt havde Biskoppen 1740 nok ikke været så vel tilfreds med Begtrups Levned, da han tilføjer: "lever nu skikkelig efter gjorte Formaning". 1743 var der i hvert Fald gensidig Tilfredshed mellem Begtrup og Menigheden, idet "de takkede deres Lærere godt, og han iligemåde dem". 1747 var han "skrøbelig", men forrettede dog sit Embede ulasteligt. De to følgende Gange fik han Ros for både at lære og leve vel. Hans Eftermand,

Bendt Nielsen Curtz, (1759-80) omtales som en andægtig og ustraffelig Mand i Embede og Lære, ligesom hans Prædiken var opbyggelig.

Degnen *Lars Hundborg* (1752-46)⁵⁴ katekiserede 1740 flittigt i Byerne om Aftenen og roses 1743 også for Flid i Skolehold. Hans Eftermand blev en Mand ved Navn *Poul Lyngbye*, der var "selvrådig og efterladende i sit Embede". - Han blev ved Visitatsen 1747 påmindet og, som B. meddeler i Indberetningen for s. A., "fordi der blev ingen Forbedring af, er han kommen fra Embedet især fordi han var forargerlig med Spil". Ved den følgende Visitats var *Ulrick Hemmer* (1748-59) Degn her⁵⁵). Han var ustraffelig i sit Levned og i hans Forretning i Kirken og Skolen", men i den sidstnævnte Virksomhed havde han dog den følgende Gang fået en Stedfortræder ("Substitut"), nemlig *Christen Thomsen Bjerring*, der mødte med "gode Testimonica" og ved hans Død 1759 fik Degnekaldet⁵⁶). Chr. Bjerring var en meget skikkelig Mand, opbyggelig både i Kirken og Skolen. - 1743 roses de flittige Skoleholdere i Sognene, men uden at de pågældendes Navne nævnes. 1747 omtales *Dideric Gottfried Christian von der Abel* som en opbyggelig Skoleholder i Nors, *Jens Dal* som en god Skolemester i Nørby og Sønderby og *Peder Jensen* i Balderum Skole, på hvem der intet var at sige, hverken i Henseende til Lærdom eller Levned. 1754 var *Peder Christensen Balderum* Skoleholder i Sønderby og *Jens Christian Kåstrup* i Balderum By; begge havde et godt Vidnesbyrd. 1762 nævnes en *Peder Christensen*, som var Omgangsskoleholder i Tved og rosværdig i Embede og Levned⁵⁷).

Menigheden var 1740 "mædelig undervist", men næste Gang svarede Ungdommen "hel vel" for sig og gav 1754 heller ingen Anledning til Klage. Ved Visitatsen 1757 var B. så uheldig "at have såre få Tilhørere både af unge og gamle, fordi det var just Markedsdag i Thisted. De, som vare til Stede, vidste noget af deres Christendom, men der blev foregivet, at de bedste vare borte". Menighedens Medlemmer var skikkelige og lod sig gerne rette ved sagtmodig og kærlig Undervisning. De fik 1757 Ros af Præsten for at være andægtige og lydige imod Guds Ord - mestendel.

⁵⁰ Om ham bemærkes i Mandtallet 1743 "at han til havende fri Deignebolig ej formår at holde Folk og er fattig". Han svarede dog fuld Kopskat, der for en Sognedegn var 4 Rdl. - Jfr. i øvrigt T. A. Årb. 1912 S. 34 f.

⁵¹ Jfr. T. A. Årb. 1912 S. 35 f.

⁵² Om Skolevæsenet oplyser Jens Bonne 1735: "Ved Hillerslef Kiereke, som er det beqvemeste Sted i Sognet, har Kierkens Ejer, velædle Hr. Assessor Moldrup ladet et Skolehus oprejse for ungefær 24 År siden, men af Mangel for Skolemesterens Subsistence og Husets Vedligeholdelse har ingen beqvem Person villet det antage, og derover er det før min Ankomst til Kaldet bleven faldefærdig og uden Nytte. Siden har de fleste Byens Mand båret Omhu for at holde en stakels Lærere for deres Børn fra Jul og henimod Påske, dog derunder måtte de fattige tit lide, som fattes både Kost og Husrum for Skolemesteren, som dagevis går fra een Bonde til een anden . . . - Kåstrup Sogn består af en liden By og er længere fra liggende end deres Børn kunde søge Hillerslef Skole". - 1742 var der i Hillerslev By en Degneskole og ligeledes en Skole i Kåstrup.

⁵³ Hans Indtægter var næppe store, da han (1743) kun svarede 3 Rdl. 52 Sk. i Indkomstskat. Hans Folk bestod af 2 Karle og 2 Piger, hans Køretøj var en firehjulet "Cariolle", hvortil var "et halvt Dække at tage af og sætte på ligesom synes". I Huset havde han sin Svigermoder, Madame Ohnsorg, der da var 74 År gammel og rørt på hendes Måde; hun havde hos sig et 13-årigt fattigt Barn ved Navn Else, der vartede hende op i hendes Svagheit. Selv var hun også fattig og uformuende, hvorfor Præsten havde taget hende til sig.

⁵⁴ Svarede kun halv Kopskat, men havde dog en Karl i sin Tjeneste. Jfr. nærmere T. A. Årb. 1912 S. 22 f.

⁵⁵ I Tidsrummet 1747-48 var Ægidius Sandholdt Degn, jfr. nærmere T. A. Årb. 1912 S. 24 f.

⁵⁶ Var Degn her 1759-65. Jfr. T. A. Årb. 1912 S. 25.

⁵⁷ Om Skoleforholdene beretter Pastor Begtrup 1735: Udi Nors By tåt op til Kirkediget er et gammelt Skolehus liggende på det belejligste Sted for al Sognet ganske slet indrettet Ao. 1682. Til det er intet tillagt; vides ej rettere, end at Sognefolkene i Førstningen har det ladet opbygge, men fordi de ej vilde holde det vedlige, nødtes Hr. Cancelliråd Kønning Lelius til Nørre Ullerupgård at tage det i Possession, i Henseende det stod på Kirkens Fortog, og satte en Mand deri. Samme Mand, som nu er i det, har været Gefreider i hans Maj.s Tjeneste udi 21 År, holder Skole om Vinteren fra Jul til Påske, får af hver 2 Sk. om Ugen, kan skrive nogenledes, men er en god Regnemester." - I Tved Sogn havde der i Mands Minde ikke været noget Skolehus, men det belejligste Sted for et sådant var ved Kirken. 1742 fandtes der i Nors By en Degneskole for hele Sognet og i Ballerum en Omgangsskole. I Tved Sogn var der en Omgangsskoleholder.

1762 siges noget lignende, og det fremhæves særligt, at der var sket en stor Forandring med Helligdagsarbejde, som nu ikke mere fandt Sted.

6. Rær, Hansted og Vigsø.

(⁶/₁₁ 1740, ¹⁷/₁₁ 43, ²²/₂ 47, ³⁰/₅ 54, ⁶/₁₀ 57, ²³/₅ 62) *Josias Kornbach*⁵⁸), der var Sognepræst her 1718-1750, var en i Lærdom og Levned ulastelig Mand. Han omtales ikke specielt som Prædikant, men prædikede da heller ikke ved Visitatserne 1743 og 47, hvortil som Grund ved den førstnævnte anføres, at han var for svag dertil. 1740 havde han til Kapellan *Conrad Rüder*, der også omtales rosende, og 1747 *Niels Råe*, der blev hans Efterfølger og var Sognepræst her til 1784. Niels Råe omtales kun i al Korthed som en opbyggelig Prædikant, der var ulastelig i Embede og Levned.

Om Degnen *Edvart Olesen* (1697-58)⁵⁹ siges det allerede 1740 at han, der personlig var en skikkelig Mand, med det første behøvede en Substitut; en sådan omtales imidlertid ikke ved næste Visitats, men Præsten roste Degnen for hans Flid. 1757 omtaler B. ham derimod som gammel, skrøbelig og uduelig til Skolehold. Han havde da fået en Substitut, nemlig *Jens Svendsen*, der heller ikke var duelig til Skolen og tilmed for streng imod Børnene, hvorfor han kort efter kom bort og blev afløst af en Studiosus *Bendix Hammer*⁶⁰), der ved Midsommertid blev Edvart Olesen "adjungeret". 1754 var sidstnævnte 81 År gl. og Bendix Hammer vikarierede for ham både som Skolemester og Degn, i begge Henseende upåklageligt. 1757 havde Edvart Olesen fået sig en ny Substitut, nemlig Studiosus *Peder Hald*⁶¹), der rostes både for sin Tjeneste i Kirken og i Skolen. Samme Peder Hald fik efter O.s Død Degneembedet, som han vedblivende røgtede upåklageligt, ligesom der heller ikke var noget at sige på hans Levned. 1743 roses Skoleholderne i Annexsognene for Flid og ustraffeligt Levnedforhold. 1747 omtales en - unavngiven - Skoleholder i Vigsø med samme Ros. I Hansted var der i den indeværende Vinter ikke blevet holdt Skole, men der "blev gjort Anstalt til, at Skolehold blev straks begyndt ved en Omgangsskolemester. 1754 omtales *Anders Cappel*, der var Skoleholder i Hansted, og *Christen Bierg*, Skoleholder i Vigsø, der begge var flittige og ustraffelige. I Vigsø havde Forældrene da været noget skødesløse med at lade deres Børn søge Skole, hvilket de lovede skulde blive rettet og forandret. 1759 var *Carsten Wulf*

Omgangsskolemester i Hansted og *Christen Bierre*⁶²) i Vigsø og 1762 *Lars Pedersen* i Hansted samt *Anders Kulsgård* i Vigsø. Alle disse 4 fik et godt Vidnesbyrd såvel for Embedsførelse som for Levned⁶³).

I Menigheden var der 1740 "både god Kundskab og stor Vankundighed". 1743 gjorde Ungdommen dog temmelig god Rede for Børnelærdommen, hvorimod den 1754 var "mådelig". 1759 var der ikke noget at klage over, men 1762 var den igen mådelig, "dog ikke at laste, og blev opmuntret til Iver og Flid".

Der var ved Visitatsen 1743 gensidig Tilfredshed imellem Præsten og Menigheden, der havde Lyst til Guds Ord og adlød ham "undtagen især Forvalteren på Nør Torup *Laurits Haugård*, som er i hans Ondskab så uregerlig, at hans Hustru har en Tid lang mot lukke ham inde som en afsindig og har været nødt til at få ham umyndiggjort. Præsten drager Omsorg for at bringe ham til Eftertanke og Omvendelse, men hans Forhold giver endnu dertil ringe Håb." Senere siges det om Menigheden, at den var uden grove eller vitterlige Forargelser, og 1762 roses den for flittigt at søge Kirken og bruge Sakramenterne med Andagt. Når "Brist" fandtes, tog de pågældende vel mod Præstens Advarsler, der blev meddelt i Sagtmodighed og Kærlighed.

7. V. og Ø. Vandet.

(⁸/₁₁ 1740, ⁴/₁₂ 43, ²⁶/₂ 47, ²⁷/₁₀ 52, ⁶/₄ 55, ²⁶/₆ 58, ²⁷/₅ 62.)

Sognepræsten, *Peder Riber* (1736-66)⁶⁴), får stadig en meget rosende Omtale: "Lærer evangelisk og lever exemplarisk", "er en meget vindskibelig og flittig Mand", "prædikede meget opbyggelig", "en vindskibelig og brav Præstemand i Lærdom og Levnet" o.s.v. 1755 prædikede en studiosus theologiæ

⁶² Vel identisk med Chr. Bierg.

⁶³ "Udi Hovedsognet Rhær", meddeler Sognepræsten 1735, "hafver aldrig fra Arils Tid været nogen almindelig Skole indrettet, ej heller er noget af nogen gifvet dertil. Ellers hafver Sognefolkene i hver By stedse hvert År fra Jul til Påske antaget sig selv en Skolemester, så deres Omsorg for deres Børns Undervisning i deres Saligheds Sag så og Regnen og Skrifvind er aldeles upåklagelig. Men det vil falde meget besværligt at få en almindelig Skole indrettet i Sognet, siden i Sognet er ikkun een By og 4 små Torper, og i hver Torp 2 á 3 små Gårde, og her og der et jordløst lidet Gadehus, og består Sognet i alt omtrent af 88 Tdr. Hk. Imellem Byerne er en temmelig Distance, dog god hård Vej at gå på, når Børnene for Vejrligheds Skyld kan komme imellem Byerne . . . Udi Hansted Sogn boer ingen Proprietarius men ikkun gemene få og fattige Bønder, alle hørende til Nørtorp. I samme Sogn er ikkun een By og 2 små Torper, nemlig Nørby og Gårdal. De meste i dette Sogn ere Husfolk, som bor i små jordløse Huse og ere meget fattige, ernærer sig af lidet Fiskeri på Havet, såsom deres Marker lider stor Skade af den forærvelige Sandflugt. Ellers består hele Sognet af 21 Tdr. Hk. og 7 Sk. 2 Fdk. 2 Alb. Samme Sognefolk haver ligeledes selv hvert År fra Juel til Påske holdt sig en Skolemester at undervise deres Børn . . . I Vigsø Sogn, der består af 2 Byer samt nogle få Enstedgårde og jordløse Huse (Hk. i alt 33-7-2-2), havde Beboerne med Hensyn til Skolehold ordnet sig på lignende Måde som Folkene i Hansted. 1742 var der en Degneskole i Rær By og en Omgangsskole i hver af de andre Sogne.

⁶⁴ Boede 1743 i Agerholm Præstegård, hvor han holdt 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger. Han svarede 2 Rdl. i Skat af Formue og 4 Rdl. af Indtagt. Af Køretøjer havde han en Kariol.

⁵⁸ Hans Indkomster var 1743 kun ringe og han kaldes "en fattig forarmet Mand i et ringe Sandflugt fordæret Kald". I sin Tjeneste havde han kun en Student, en Kusk og en Pige.

⁵⁹ Sad 1743 i "armelig Tilstand", havde ingen Degnebolig og kaldes "en uformuende affældig Mand på nogle og 70 År i et ringe Kald. Han formåede da overhovedet ingen Skat at svare. - Jfr. T. A. Årb. 1912 S. 42 f.

⁶⁰ Vicedegn 1747-55 - Jfr. T. A. Årb. 1912 S. 43.

⁶¹ Vicedegn 1756-58, Degn 1758-1811 - Jfr. T. A. Årb. 1912 S. 43 f.

Johan Christian Søltoft, som "lod mig der høre sine gode Gaver i at prædike opbyggeligt over Evangeliet, og hans Levnet er en candidato ministerii anstændig". Samme Søltoft prædikede også ved Visitatsen 1758 og fik lignende Ros som før.

Degnen *Peder Nielsen Bach* (1701-44)⁶⁵) var en god Degn og en opbyggelig Skoleholder, førte et ganske ustraffeligt Levned og kaldes "en christelig og flittig Mand". Hans Søn og Efterfølger *Søren Pedersen Bach* (1744-61)⁶⁶) omtales ligeledes som en god Degn og duelig Skoleholder, "oprigtig og skikkelig i hans Embede og Levnet". Efter ham fulgte den ovennævnte *Johannes Christian Søltoft*⁶⁷), om hvem B. ved Visitatsen 1762 udtaler, at han "er et fromt men fristet Guds Barn". "Han var da efter Tilladelse i Kiøbenhavn for at søge Hjælp for hans legemlige og vanskelige Sygdom. Nu⁶⁸) er han kommen hjem og forretter selv sit Embede." I hans Fraværelse forrettede Studiosus *Hans Toftum* hans Embede upåklageligt.

Med Hensyn til de øvrige Skoleholdere berettes det 1747, at *Søren Justesen*, der var Omgangsskoleholder i Klitmøller, fortjente godt Skudsmål både for sit Levned og Embede, og at *Mathias Østerild* læste med Nytte "for de små i Øster Vandet, som ikke var så store, at de kunde søge Hovedskolen i Vester Vandet. Han var muligvis identisk med den *Mathias Christenssøn*, der 1752 nævnes som en opbyggelig Skoleholder "på Østerkanten i Klitmøller". *Anders Hansen*, "vester i Klitmøller", var da nylig kommen til Skoleembedet og man ventede sig gode Frugter af hans Skolehold. 1755 og ved de følgende Visitatser nævnes *Mathias Ravnsgård*, der det første år siges at have "med Flid rejst udi 3 År i Klitmøller"

og må altså antages at være den samme som nysnævnte Mathias Christensen⁶⁹). Han var endnu 1762 Omgangsskoleholder og en god opbyggelig Skolemester. Fremdeles var der 1755 i Klitmøller en Omgangsskoleholder ved Navn *Pretsmann*, som fik et godt Vidnesbyrd. I Øster Vandet havde der den Vinter ingen Skole været, men de få Børn, som fandtes der, havde søgt Hovedskolen i Vester Vandet. 1758 nævnes yderligere *Jens Nielsen* i Øster Vandet, der var en god og opbyggelig Skolemester, og 1762 en Skolemester samme Steds ved Navn *Jens Christensen Dige*, der var "til Opbyggelse for Ø. Vandet Sogn"⁷⁰).

Menigheden var 1740 "flittig undervist og lydige", og Sognepræsten vidnede 1742, at den "havde Mod til Ordet" ligesom også B. var tilfreds med den, såvelsom med Ungdommen i Særdeleshed. Han siger således 1747: "Ungdommen var vel undervist i de andre eller forrige Steder, men hans (i: Peder Ribers) Menigheds Ungdom var særdeles færdig til at gjøre Regnskab, ligesom hans Menighed og viste en særdeles bevægelig Andagt" 1752 var der også "Guds frygt iblandt unge og gamle", og Præsten erklærede, at de unge vare "de gamles Læremestre", og at Ungdommen i det hele var "vel undervist og svarede til Fornøjelse". 1757 var der ingen åbenbare Forargelser i Menigheden, og Ungdommen "var, som den altid plejer, ret fortræffelig", hvilken Ros gentages 1762. I Menigheden fandtes der "mange fromme Sjæle", men også de, som for vild, hvilke sidste dog lod sig rette ved kærlig Undervisning og Påmindelse af Præsten. "Men hårdnakkede Syndere findes der ej i disse Sogne" tilføjer B.

(Fortsættes i Årbog 1921.)

(Historisk Årbog for Thisted amt 1920, side 114-144)

⁶⁵ Havde 1743 "en liden fri Degnebolig og svarede 6 Rdl. i Formueskat. – Jfr. nærmere T. A. Årb. 1911 S. 93 f.

⁶⁶ Jfr. T. A. Årb. 1911 S. 94 f.

⁶⁷ Var endnu Degn her 1768. Det var efter det her foreliggende den samme Johs. Chr. Søltoft, der 1779 købte Herregården Nebel af sin Søster Petronelle Kirstine Søltoft, som havde været gift med den ovennævnte Præst i Ø. og V. Vandet Peder Knudsen Riber (Jfr. nærmere T. A. Årb. 1911 S. 95).

⁶⁸ d.v.s.: på indberetningens Tid.

⁶⁹ Der er jo derfor intet til Hinder for, at han også kan være identisk med Mathias Østerild.

⁷⁰ Efter Sognepræstens Beretning af 1735 var der på den Tid i V. og Ø. Vandet Sogne ingen almindelig Skole indrettet, hvorved Skolemesteren kunde underholdes. Sognefolkene holdt Skolemestre om Vinteren, i Ø. Vandet 1, i V. Vandet 1 og i Klitmøller 2, som "ugevis gik omkring at nyde deres Underholdning" og desuden fik 2 Sk. om Ugen for hvert Barn, de underviste; de fattige Børn nød dog gratis Undervisning. – 1742 var der foruden en Degneskole i Vester Vandet By 2 Omgangsskoler.